

de Magyar Zoltán Ő Műveltségének
Kiváló Állásában
1927. V. 20.

Különlenyomat az Orvosi Hetilap 1927 május 15-i, 20. számából

4. évfolyam

2.1

Államügyosztály és Könyvtári Osztály Tanszék
Budapest, V., Egyetem tér 1-3.

archivum: 91

A Magyar Tudománypolitika Alapvetése.

Szerkesztette: Magyar Zoltán.

Kiadja: a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége, Budapest. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1927.

A világ legszebb terme a vatikáni Sala della Segnatura; falain Rafaelnek képei, a Disputa, Parnassus és az Athéni iskola. Tudósok és művészek vonulnak itt fel, hogy minden kicsinyest, röghöz tapadottat elfelejtve, az Alkotás, az Örökség, az Eszmei Igazság apotheosisát üljék és a kultúra áldásait dicsőítsék.

Ily képek jutnak eszünkbe, amikor ezt a könyvet lapozzuk, mely Nemzetünk lelki törekvéseinek kialakulásáról és szerkezetéről beszél, nem mint lezárója egy befejezett fejlődésnek, hanem mint seregszemle vagy kultúránk fegyvertárának ismertetője. Ez a könyv felsorolja, hogy mivel bírunk, de figyelmeztet mulasztásainkra is; biztosítja harképességünket, de nem izgat harkészségre; ezért, hiányosságai dacára, nagy eseménye kultúrpolitikánknak.

Amint már a címe is mondja, ez a kötet csak a tudomány alapvetésével foglalkozik. Kár, hogy művészetünk alapjai is hasonlóan át nem vizsgáltattak. Meggyőződésünk ugyanis, hogy a magyar génusz nagyobb alkotott a művészet, mint a tudomány terén; a művészet ezenkívül nagyobb propagatív erővel is bír. A grammatika vagy a mértan még sohasem lelkesített valakit nagy tettekre; szobrok, képek vagy dalok azonban, melyek nyelvtől és ismeretektől függetlenül, egyenesen az indulatokra hatnak, már számtalanszor elragadták a tömegeket. Mai helyzetünkben nem nélkülözhetjük, sőt fejlesztenünk kellene a művészetnek ezt a lelkesítő erejét; ezért kívánjuk a magyar művészetnek kritikai bírálatát és konstruktív irányban való fejlesztését.

Azonban még a tudományos csoport is hiányos; így nem volna szabad nélkülöznünk a vallás- és közoktatásügyi miniszterium seregszemléjében a theologiai tudományokat. Gondoljuk csak meg, milyen mély hatást gyakorol a vallás a tömegekre. Még a kótyagos Rousseau, a francia forradalom, a raffinált szovjet is megkísérelte vallásokat tákolni össze a nép lelkének meghódítására. A vallástudományok a nemzeti célok szempontjából mérhetetlenül fontosak, minthogy pedig közönségünk róluk jóformán mit sem tud, még neveket — homiletika, patrologia, hermeneutika, eschatologia, exegesis, apologetika — és intézeteit sem ismeri, tájékoztatni kellene őt ebben a tekintetben is. Igaz, hogy a vallási administratio az autonóm egyházak feladata és joga; mégis észre kell vennünk azokat a

riasztó jelenségeket, melyekkel az életben lépten-nyomon találkozunk és amelyek már a statisztikában is nyomot hagynak. Az 1921-től 1924-ig terjedő 3 év alatt például a katolikus theologusok száma 528-ról 463-ra, tehát 13%-al esett, a reformátusoké 191-ről 250-re, vagyis 31%-al emelkedett. Amily örvendetes ez az utóbbi, oly aggasztó az ország szempontjából ama nagy süllyedés, aminek kihatását máris látjuk. Kevés a pap, lehetlenné válik a pasztoráció, a néppel, főleg a gyermekekkel való foglalkozás; ez az erkölcsök lezüllésére, a mentalitás eldurvulására és a kommunista világnézet terjedésére vezet. Videant consules!...Egy újabb kötetre lenne tehát szükség, mely az egyházak intézményeit, templomait, zárdáit, iskoláit, könyvtárait megismeresse és azokat a többi tudományágak műhelyeinek sorába beiktassa.

Könyvünk anyaga azonban még a művésztől és a theológiától eltekintve is hiányos, mert az orvos-természettudományi csoportból csupán a technikai, gazdasági és állatorvosi szakokat öleli fel. Igaz, hogy a tavalyi természettudományi kongresszus munkái megjelentek egy vaskos kötetben. Ez azonban nem ismerteti az orvos-természettudományi iskoláinkat. Pedig most, amikor az új egyetemek és az országos közegészségügyi intézet elkészültek, az alapításnak és az évtizedes küzködésnek korszaka lezárult és a productionnak adta át helyét, érdemes lenne a mai állapotot ezen a téren is bemutatni. A régebbi leírások (Högyes-féle millenniumi évkönyv, 1896; Békéssy-féle kórház-ismertetés, 1900; a XVI. orvostkongresszusra írt összeállítás 1909) természetesen elavultak és nem is terjeszkedhetnek megalkotása a nemzet legfájdalmasabb korszakába esett és ezért valamikor kétszeres dícsőségünkre fog szolgálni. Ez az anyag egy további pótkötetet tölthetne meg.

A könyv azonban még így hiányosan is monumentális. Több részre oszlik. A miniszter előszavában, valamint *Magyary Zoltán* bevezetésében, mint egy Wagner-opera megnyitójában feleledülnek a későbbi motívumok. Utána statisztikai adatgyűjtemény, majd tudományos életünk fejlődésének, tanító, gyűjteményes és kutató intézményeinek ismertetése, a tudományt művelők szervezetei, az eredmények közzétételének technikája és végre a magyar tudományosság adminisztrációja és jövője van tárgyalva.

Helyünk nem engedi, hogy a felsorakozó cikkek legtöbbszörrel foglalkozzunk. A legjobb szakemberek közül valók mind; egynek kivételével, melyre még ráterünk, kitűnően tájékozók, szépen illusztráltak, úgy-hogy elolvasásuk mindenkinek hasznát és élvezetét fog okozni. E cikkek nemcsak nagy vonású képet adnak a tárgyalt intézetek mai állapotáról, hanem történelmi fejlődésükben mutatják be azokat. A könyvön keresztül esillámlik ezenkívül tudománypolitikánk mai rendszere és végeredményben azt a vígasztaló érzést kelti, hogy annyi csapás után még mindig gazdagok vagyunk, még mindig sok erőforrással bírunk, melyek a jövő küzdelmeit illetőleg, reménnyel tölthetnek el minket, ha, *Nelson* napiparancsa szerint, minden ember teljesíti köte-

lességét! Meg kell még említenünk a cikkek leplezetlen, őszinte hangját, mely teret ad az ellenvéleménynek is, nem hallgatja el senkinek érdemét és nyíltan feltárja a kedvezőtlen adatokat is. Az alábbiakban mi is hasonló nyíltsággal fűzünk néhány megjegyzést a cikkek egy részéhez, ismételve, hogy ezt nem tekintjük ismertetésnek és ezért annál melegebben ajánljuk azoknak eredetiben való elolvasását.

1. *Magyary* rövid bevezető cikke jól vázolja a nyugati nemzetek sorába való felvételre irányuló évszázados küzdelmeinket, melyek ránk nézve roppant vér- és lélekvesztéssel jártak. Sok nevet felsorol azok közül, akiket a meg nem értés, az anyagi nehézségek, politikai és vallási ellentétek kivándorlására kényszerítettek. E sor persze távolról sem teljes; még hosszúra nyújthatnók. Kiváló honfitársunk volt pl. az orvosok közül *Jordán Tamás* brünni főorvos, *Jessen János* wittenbergi rektor, *Joël Ferenc* greifswaldi tanár, *Madaï* hallei, *Senft* lengyel udvari főorvos, *Gruby* párisi mikrographus, *Sigmund*, *Utzmann*, *Stricker*, *Lang* bécsi, *Strauss* párisi, *Gerster* newyorki, *Babes* bukaresti tanár, újabban *Biedl*, *Pal*, *Róna (Péter)*, *Teleky*, *Plesch*, *Lichtenberg*, *Szily*, *György*, a ma elő külföldi neves orvosok sorából; *Kropf Lajos* a higiénia, *Ulrich* a kikötőépítés, *Loewy* a csillagászat, *Tetmayer* az építési technika, *Zsigmondy* a kolloidchemia, *Korda*, *Tesla*, *Pupin* a villamosság terén jutottak magasra. Kivándoroltak *Dürer*, *Kupetzky*, *Mányoky*, *Brocky*, *Schöft*, *Horovitz*, *Tilgner*, *Wagner*, *Liezen-Mayer*, *Munkácsi*, *Paál*, *Paczka*, *Temple*, *Ferraris*, *Mendlik*, *László*, *Kubinyi*, *Tatz* a művészeink közül. *Hummel*, *Liszt*, *Goldmark*, *Heller*, *Singer*, *Reményi*, *Joachim*, *Richter*, *Nikisch*, *Gerster E.*, *Kausser B.*, *Lehár*, *Telmányi*, *Földessy*, *Lehner* stb. zeneművészeink szintén külföldön töltötték vagy töltik életük javát.

Sokan ezek közül itthon maradhattak volna; persze, a vagyon és a befolyás nincsen mindig a megértő emberek kezében. Az ilyen erővesztéséget mégis elviselhetjük. Nem a területi elválás ugyanis az igazi baj, hanem ha annak oka elkeseredés volt, mely elszakítja az összekötő lelki kapesokat. Az ily kivándorlás ugyanis erősebbre jellegével is bírhat: kiszakadt vérünk apostola lehet új körében a mi nemzeti ügyünknek, viszont mi is sok értékes embert kaptunk már külföldről. *Szent Gellért*, *Bredenscheid János*, *Regiomontanus*, az a sok olasz építész, könyvmásoló és orvos, akit *Mátyás* király hívott be, azok a svábok, szászok és hugenották, akiket az idők folyamán ide betelepítettek, azután *Manardus*, *Comenius*, *Plenck*, *Czermak*, *Haydn*, *Clark*, *Becker*, *Budenz*, *Volkman*, *Pettenkofen*, *Delhaes*, *Kubelik*, stb. mind külföldről vándorolt be hozzánk és végzett itt értékes munkát. Magyarország mindig tárt karokkal fogadta a külföldi barátot. *Celtes Konrád* nem hiába akarta itt megalapítani, II. *Ulászló* korában a Sodalitas Literaria Danubianát, a tudományos akadémiák egyik őst, melyet azonban a török idők csakhamar elmostak a föld színéről.

Magyary cikke azzal is foglalkozik, hogy mily sokat — évi budgetjéből 1:17, sőt 1:63%-ot áldozott az állam az utolsó években az egyetemi oktatásra. Amikor

azonban az adatait aranykoronára számítjuk át, egy-egykor elénk tárul az egyetemeknek nyomasztó helyzete. A Pázmány-egyetemnek és klinikáinak *tényleg kiutalt összes dologi javadalmait*, aranykoronákra átszámítva és az 1913. évi javadalomhoz arányítva, millió koronákban a következők voltak:

É v	Papír	Arany	Az 1913. évi javadalomnak hány %-a
	millió korona		
1913	4'30	4'30	100'00
1914/15	5'01	4'56	105'95
1915/16	6'35	4'44	103'18
1916/17	6'99	3'57	82'92
1917/18 ¹	8'06	3'85	89'40
1918/19 ²	15'62	4'73	110'01
1919/20	49'89	1'99	46'37
1920/21	86'34	0'98	22'79
1921/22	174'48	1'32	30'71
1922/23	723'77	1'61	37'45
1923/24 ³	26.210'61	2'62	60'89
1924/25	42.165'78	2'91	67'56
1925/26 ⁴	64.812'39	4'40	102'25
1926/27	Pengő 4'43	3'82	88'72
1914—27	Összesen: 40'80		

¹ A hadi kincstár által adott 2,95 millió p. kor. nélkül.
² A hadi kincstár által adott 2,21 millió p. kor. nélkül.
³ A pénz értékének ez évi zuhanása miatt (3600—18000) átszámítási kulesul az évi átlag, vagyis 10.000 vétetett.
⁴ Az emelkedést a tatarozásra adott egy millió aranykoronás kivételes pótlavadalom okozza.

E táblázatból kitűnik, hogy a háború elhúzódsakor a javadalom nem tartott lépést a korona nivójának állandó süllyedésével. A mélypont 1920/21-ben volt, amikor a Pázmány-egyetem dologi összjavadalma az 1913. évi javadalomnak *csupán 22,79%-ára rúgott*; azóta ugyan emelkedett, azonban még a folyó évi budget is csak 88,72%-át juttatja az alapértéknek, pedig azóta a betegágyak száma 332-vel, az épületek térfogata 54,700 m³-rel nagyobbodott, az aranykorona vásárló ereje pedig 30%-kal csökkent. *Az a veszteség, melyet a Pázmány-egyetem ilymódon 13 év alatt elszenvedett, 15,15 millió aranykoronára rúg, — ez a hiány okozza a mai nehéz helyzetet.*

A vidéki egyetemek ellátása szintén erősen ingadozott.

Előirányoztatott millió aranykoronában	1913	1922/3	1926/7
A budapesti egyetemnek	7'33	1'44	5'95
A három vidéki egyetemnek együtt	6'95	3'56	12'69
Tehát az összes egyetemeknek	14'28	5'00	18'64
melyből a budapesti egyetem kapott	51'3%	28'8%	31'9%

A budapesti egyetem azonban még relative is kevesebbet kapott a többinél, mert a míg 1913-ban illetménye a négy egyetem összeadott javadalmának 51,3%-a volt, ez 1922/23-ban 28,8%-ra csökkent és az 1926/27. tanévben még mindig csupán 31,9%-ot ért el. Vigasztalásunkra csupán az szolgál, hogy a viszonyok a mai kezekben javulóban vannak, a kormány megértése és segítő szándéka kétségtelen, végre, hogy a vidéki egyetemek magas létesítési költségei a jövőben remélhetőleg az egyszerű üzemi kiadásoknak fognak helyet adni.

2. A következő gondos cikk *Laky dr.* egyetemi tanárnak tollából való és *kulturánk statistikai adatairól* tájékoztat, Persze, amint a tükör minden belenzőnek saját képét mutatja, úgy a statistikával is mindenki azt az álláspontot támogathatja, amelyet akar. A következőkben néhány érdekesebb pontot ragadunk ki és ezek némelyikében mi más eredményt vezetünk le az adatokból, mint a kiváló szerző.

A) *Egyetemeink száma.* A Németbirodalom 65 millió lakosára, ahol „az elemi műveltség sokkal előkelőbb nivón mozog, mint nálunk“ (*Laky*), 23 egyetem esik, vagyis 2,8 millió lakosra egy; Magyarország 8,16 millió lakosának négy egyetemet alapítottunk, tehát 2,04 millió lakosra egyet. A német arány szerint nálunk csupán 2,88 egyetem lenne szükséges, tehát nem egészen három. Németországnak ellenben a mi arányunk szerint 32 egyetemet kellene alapítania, amivel azonban nem siet, hiszen még az oly nagy, régi és gazdag fővárosok, mint Drezda, Stuttgart, Hannover vagy Bréma, Essen, ahol minden kulturális alapfeltétel meg lenne, sem állítanak fel ilyent.

B) *A tanszékek száma.* Amikor egy ország egyetemeinek számát kettőről négyre növelte, természetesen új tanszékeket is létesített és így ezek országos létszámának emelkednie kellett. *Laky* tanár szerint már most „úgy a rendes, mint a rendkívüli tanárok számának emelkedése szinte kizárólagosan az orvostudományi karok tanszemélyzetének emelkedéséből állott“. Ezt nem írhatjuk alá, 1913-ban Budapesten volt 120, Kolozsvárt 59 tanszék; ma van Budapesten 113, Szegeden 60. A Pázmány-egyetem vesztett 5 jogi, 1—1 orvosi és bölcsészeti tanszéket, a szegedi nyert egy orvosit. Az újonnan létesített debreceni és pécsi egyetemek mindegyikén 50 tanszék állított fel, 17 az orvosi és 33 a többi szak művelésére; a végeredmény tehát 34 új orvosi és 60 új egyéb tanszék. A négy orvosi kar tanszékeinek száma 1921 óta sem változott lényegesen, mert 78-ról mindössze 80-ra emelkedett. *Laky* adataiból inkább azt lehet kiolvasni, hogy az állam 1921 óta erősen leszállította a főiskolákon a díjazott állások számát. Szerinte ugyanis 1921/22-ben a rendes és rendkívüli tanárok száma összesen 472 volt, 1924/1925-ben azonban már csak 418; a fogyás tehát 54, vagyis 11%. Ez a reductio különösen a jogi akadémiákat és a hittudományi intézeteket érte, mert ha az állami költségvetés egyetemi adatait tekintjük, úgy 1921/22-ben 272, 1925/26-ban 273 rendes egyetemi tanári állást találunk.

C) *A Pázmány Egyetem munkájának mértéke* a hallgatóság arányszáma alapján.

Az összes egyetemi hallgatók közül	1919—20	1920—21	1921—22	1922—23	1923—24	1924—25
Budapesten tanult	4772 =85%	5800 =70%	6596 =68%	6906 =66%	5908 =65%	5569 =65%
A három vidéki egyetemen	836 =15%	2378 =30%	3125 =32%	3439 =34%	3093 =35%	2475 =35%
Az össz. medikusok közül						
Budapesten hallgatott	2787 =99%	3130 =70%	3233 =65%	3010 =59%	2443 =59%	1994 =59%
A három vidéki egyetemen	21 =1%	1373 =30%	1899 =35%	2059 =41%	1633 =41%	1388 =41%

A hallgatóság a négy egyetem között 1924/25. évben a következőképpen oszlott meg: Budapesten járt 65, Szegeden 12, Debrecenben 10, Pécsen 13%.

Mint látható, a hallgatóság száma eleinte relative fogyott Budapesten, 1922 óta azonban az arányszám nem változik és előreláthatólag a jövőben sem fog csökkenni. Vannak ugyanis olyan tudományágak, melyek csak nagy könyvtárral, múzeumokkal, forgalommal, beteganyaggal bíró helyeken művelhetők jól, ahol egyúttal az életrealitás is inkább kifejlődik. Hajdanában nem figyeltek erre; gyakran kicsiny városokban keletkeztek az egyetemek és a salerno, salamancai, coimbrai, montpellieri egyetem valamikor még világhírű is lehetett; az újabb létesítések azonban mind nagy városokban történtek (London, Hamburg, Köln, Frankfurt, Peking, Milano), amint azt *Kleibelsberg* gróf éppen Milanóban ki is emelte. A hallgatóságnak kis helyekre való csalogatása, sőt kényszerítése retrograd lépés, anachronismus lenne.

D) *A külföldön tanuló magyar hallgatók száma.* Erre nézve a *Laky* cikkében felhozott 1882—1917-ig terjedő adatok, sajnálatunkra nem tájékoztatnak a mai viszonyokról, pedig éppen az annyiszor vitatott numerus clausus objectiv megítélésének, másrészt a külföldi kapcsolatok, diákcsere, stb. érdekében nagyon kívánatos volna az idevonatkozó legújabb adatokat is megismerni.

E) *A tanárok „fajsúlya“.* Németország 23 egyetemen összesen 3022 fizetéses rendes és rendkívüli tanár működik, vagyis egyetemenként átlag 131. Nálunk négy egyetemre 242 jut, egyetemenként tehát 60. Németországban 21,300 lakosra jut egy tanár, nálunk 33,700-ra: a német arány szerint nálunk 383 egyetemi tanárra lenne szükség, még pedig Budapesten 249, Szegeden 46, Debrecenben 38 és Pécsen 50 tanárra. A tanulmányosság ebből, hogy nálunk kevesebb a tanár, a tanulmányosság, de túlságosan kevés a tanár. A viszonyok másutt még szembeszökőbbek. Észak-Amerikának és Canadának együtt 88 orvosi iskolája van, 18,840 hallgatóval, akikre összesen 10,770 tanerő jut, vagyis 100 tanerő 175 hallgatóra. Már ezek az adatok is sejtetik, hogy a mi tanárainknak miért „könnyű a fajsúlyuk“, miért „nem mélyednek el“, miért „aprózzák el erejüket“. A mi kevés tanárainkra roppant sok kulturális mellék munka hárul.

Nemcsak tanítanak, szigorlatoztatnak és colloquáltatnak, vezetnek intézeteket és klinikákat is, ahol néha 30, 40, sőt 60 tagú személyzetet kell dirigálniok és 70—150 beteget kezelniök, hanem a legtöbb tanárnak még más, állandó kötelessége is van: rektorságot vagy dékánuságot visel, gazdasági exponens, szaklapot szerkeszt, az orvosi továbbképzés, a Collegium Medicum, a Kari Könyvtár, a külföldi kapcsolatok vagy az Orvostársadalom, Orvosegylet, Orvosi Könyvkiadó Társulat, élettani, urológiai, gynaekológiai, otológiai, stb. szakosztály, Gyógyszerésztudományi Társaság ügyeit intézi, parlamenti tag, törvényszéki főszakértő, kari jegyző, kormánybiztos, a közegészségügyi, igazságügyi, munkásbiztosítási (ezentúl talán még a testnevelési, terméstudományi, szellemi tudományi, gyűjteményegyetemi, ösztöndíj.....) stb. tanácsok tagja, szóval olyan munkákat végez, melyek külföldön külön szakemberek, tisztviselők, vagy a Notgemeinschaft, Académie de Médecine, Gesundheitsamt, Kaiserin Viktoria-, Kaiser Wilhelm- vagy a Rockefeller Institute, Hartmannbund, stb. feladatai.

Legterheesebb kötelessége azonban a magyar egyetemi tanárnak a *tanszék anyagi fenntartása*. Az előbb foglalkoztunk javadalmainkkal, melyek oly csekélyek és oly bizonytalanok, hogy majdnem minden tanszék el van adósodva: segélyekre szorul, melyek megnyerése rengeteg időt és energiát vesz igénybe. Irigykedve hallottuk a néhány hét előtt itt járt *Biedl* prágai tanár honfitársunktól, hogy neki többször, kéretlenül, meglepetésszerűen kínált és adott a cseh közoktatásügyi minister nagyobb összegű rendkívüli javadalmakat!

Ott, ahol számos tanár működik egy-egy egyetemen, részletező munkafelosztás lehetséges. A párisi egyetemen pl. a *belgyógyászati* csoport a következőleg van belsőltve: belgyógyászati kórtan 1 r. és 13 rk., általános terápia, belgyógyászati propedeutika, terápia, fertőző betegségek 1—1 r., gyógyítástán 1 r. és 1 rk., belgyógyászati klinika 5 r. és 3 rk. tanár, *összesen 11 r. és 17 rk. tanár*; a *sebészet* terén viszont a sebészeti anatómiát, therapiát és az orthopaediát 1—1 r., a sebészi kórtant 1 r. és 8 rk., a sebészi klinikát 4 r., *vagyis 8 r. és 8 rk. tanár adja elő* (nem számítva 22 nagy beolvasztott kórháznak egész főorvosi karát).

A berlini egyetem Lehrauftragokkal segíti elő a specializálódást; így a kötelező collegiumokon kívül speciális előadásokat tartanak az összehasonlító élettan, általános terápia, colloidchemia, propedeutica, tuberculosus, sociális fogászat, fogászati anyagismeret, sporthygiene, ifjúsággondozás, biztosítási és szakértői működés, radiologia, stb. köréből. Az ilyen tanár kis munkakörre tömöríti erejét és otium cum dignitateban él. *Fournier* hetenként egy, legfeljebb két előadást tartott; egész idejét irodalmi munkára fordíthatta; mi napszamos munkát végzünk a gondatlan kertészkedés helyett. Ez nem a magyar tanárnak, hanem nemzetünk kiesinységének és viszonyaink kiesinységének eredménye. Mily szépen mondja *Kornis* (78. l.): „minél kitűnőbb szellemi munkaerő valaki, annál több terhet ró az állam s a társadalom a vállaira, ami elvonja őt a

βίος θεωρητικός-tól, a tisztán tudományos munkától, melynek első feltétele a nyugalom s a szabad contemplatívó. Ez már a kis nemzetek szellemi életének tragikumai; a nagy nemzetek körében inkább lehetséges a szellemi erők gazdaságos munkamegosztása“.

F) Amit *Laky* tanár *kórházainkról* mond, valóságos megdöbbenő. Szembeállítva az 1921. és 1924. évre vonatkozó adatokat, a kórházak száma 39-ről 36-ra, az ágyaké 13.799-ről 11.097-re, az elmeosztályok férőhelye pedig 1980-ról 1630-ra esett. Igaza van cikkírónak, amikor említi, hogy Csonkamagyarország 100.000 lakosára már csak 326 ágy, ha pedig a magán-, börtön-, katonai stb. kórházakat leszámítjuk, csupán 257 és ha ezekből még a főleg tanítás céljaira való klinikai ágyakat is kivesszük, mindössze 214 ágy jut. „Ezek az arányszámok olyan sívár képet nyújtanak a magyar kórházügyről, hogy annak bármely irányban való leépítése is, istenkísértés számba menne.“

G) Nagyon érdekelhet végre minket *Laky* tanár véleménye az *orvostanhallgatók jövőjéről*, illetőleg az *orvosi rend kilátásairól*. Ezeket nem találja oly megnyugtatóknak, mint a középiskolai tanárokat. Nagy-magyarországon 1900-ban 4807, 1910-ben 5565 orvos volt. „Már ekkor sűrűn hangzott fel a panasz, hogy az egyetemek orvosi karairól kiözönlő fiatal generatio lételemében támadja meg a már működő orvosi kart.“ *Laky* szerint Csonkamagyarországban 1921-ben 4676, 1925-ben 5216 orvos volt, úgyhogy 1921-ben 10.000 lakosra 5,83, 1924-ben 6,3 orvos jutott. Végkövetkeztetése azonban megint csak az az ismert megállapítás, hogy az orvosok a nagy városokban szoronganak; Budapesten $\frac{2}{3}$ -öd részüknél több lakik: ne nézze tehát „az állam szinte ölbe tett kezekkel azt, mint vág a halál szélesebb rendeket a népességben“, mert „ha megtalálja módját annak, hogy a fiatal orvosi generatio elhelyezkedését a vidék felé irányítsa, korántsem kell szkepszissel tekinteni jó ideig még az egyetemek orvospépző munkája felé“, mert „orvos kell, sok orvos kell még a magyar vidékre!“

Ez a hivatalos felfogás, mely időről-időre elhelyez egy-egy röppentyűt a napilapokban is, az orvosok megrendszabályozásáról, államosításáról, túlfűtött igényeik lenyomásáról, stb. és nem akarja látni, hogy nem több orvosra, hanem jobb ivóvízre, lakásra, táplálkozásra, jobb erkölcsökre és több nevelésre van szükség; de mindez persze pénzbe kerül!

Legyen szabad a szerzővel szemben arra utalnom, hogy a Pesti-féle orvosi évkönyv névszerint felsorol már 1925-ben nem 5216, hanem 5850 orvost; 1926-ban ez a szám 6183, vagyis egy orvosra már csak 1310 lakos, 10.000 lakosra már 7,69 orvos jut. Az orvosok számának emelkedése tehát 1921–1924 között 8,4%, 1924-től 1927-ig pedig 21,6%!! Ez nem is lehet másként, hiszen ugyanezen évkönyv adatai szerint, az utolsó 10 évben meghalt 948 orvos, a 4 egyetemen promoveáltak ellenben 4522-öt, tehát 47-szer annyit, akik ugyan részben a megszállott területekre szivárogtak át, tény azonban, hogy *Csonkamagyarország ma már több orvossal bír, mint amennyi Nagymagyarországon bármikor is volt*. Ha ezt a népmortalitásának arányos javulása, erkölcsi tisztu-

lása, a gyermekáldás megbecsülése, a kormányzóköri jobb tájékozottsága, intézményeink fejlődése, betegpénztáraink paritásos megszervezése, a szabad orvosválasztás keresztülvitele követte volna, örülnénk e szaporodásnak. De így?! Ez az orvosi kérdés mai helyzete, ez rendünk jövőjének tükré!

3. A következő két cikk *Kornis Gyulától* való és a legszebbek közé tartozik az egész könyvben. A magyar *tudományos élet fejlődésével* és a *philosophia multjával, jelenével és jövőjével* foglalkozik. Tanulása, hogy Egyetemünk dotatiói elégtelenek, a könyvtárakat fejleszteni kellene és hogy sokat veszítettünk, amikor például az anthropologiai, palaeontologiai, állatrendszertani, ethnographiai tanszékeket megszüntették. (A könyv más helyütt a Balkán-történeti, szövet-tani, embryologiai, neurologiai tanszék felállítását is sürgeti, mihez a magunk részéről még a socialhygiéne, az orvosi történelem, therapeutika, parasitologia, orvosi chemia, orvosi physika érdekében emelnék szót.)

4. A könyv ezután 17 szakember tollából rövid, de nagyon tájékozott és tájékoztató cikkeket közöl a *philosophia, történettudományok, jog- és államtudományok köréből*. Mint érdeklődő laikus, a cikkek mind-egyikéhez fűzhetnénk, teljes elismerésük mellett megjegyzéseket. A magyar történelemnél (*Hóman, Szekfű*) pl. úgy véljük, hogy a régi és mai történetészeink sorából nem volna szabad *Istvánffy, Weszprémi, Linzbauer, Pauler, Fraknói, Marczali, Berzeviczy*, stb. neveinek hiányozni. *Hekler* tanár cikke a művészettörténetről mindenfelé örömet fog okozni azzal az ígéretével, hogy egy éven belül napvilágot lát a rég várt Magyar Műemléktopographia I. kötete. A külföldre kivándorolt és a ferrarai Borso d'Este udvarában dolgozó *Pannoniai Mihály és Szalai András* mellett *Giorgio di Domenico Ongarov* is meg lehetett volna említeni. *Maulpertschnek* briliáns munkájáért mi, laikusok, több hálával adózunk és legalább legszebb műveinek egyikét, a sümegi templomot megemlégtettük volna, inkább elhagyva *Dorfmeisternek* a gludováci kastélyban levő jelentéktelen képeire vonatkozó jogos kritikát.

5. A könyv 3. fejezete a *tudományos munka műhelyeiről* és eszközeiről szól és ebben minket leginkább *Magyary Zoltánnak* az egyeteméről írott, 75 lapos kiváló dolgozata érdekel. Nagy történelmi apparatussal és autopsziával készült; sorra veszi hajdani képeslatainkat. Itt meglepő, hogy a wittenbergi egyetemenél, mellyel pedig részletesen foglalkozik, nem említi *Jessen(szky) Jánost*, a kiváló sebészt és anatomust, aki ennek az egyetemenek rectora volt és életét, mint a protestantizmus egyik vezére, vértanusággal végezte. Prága főterén márványba vésték nevét és mint cseh nemzeti hőst ünneplik, noha ő maga könyveiben „Nobilis“ vagy „Eques Hungarus“-nak nevezte magát. A cikket gazdag összesítés fejezi be a külföldi egyetemeken tanult diákokra vonatkozólag.

A magyar egyetemek történetét tárgyalva, kiter a *Pázmány-egyetem autonómiájának, vagyonának, bir-tokainak*, az úgynevezett *Egyetemi Alapnak*, stb. ügyeire is. Az autonomia megnyilvánulásának módját az 1924/25. évi Egyetemi Almanach nyomán kilenc pont-

ban foglalja össze, ezek azonban nem mérítik ki annak tartalmát. Lényeges, ott fel nem sorolt további tartozékaik ugyanis az egyetemi autonómiának, hogy tanszékek felállítására, átminősítésére, megszüntetésére, a tanterv, a szigorlati és a tandíj megállapítására, a budget felfektetésére a javaslatnak az Egyetemtől kell kiindulnia, végre, hogy diplomái minden kegyként adományozott praxisjog (doctores bullati) kizárásával egyedül nyújtsanak államérvényességű venia exercendit. Sajnálatosnak kell tartanunk, hogy *ősi Egyetemünk kevesebb joggal bír, mint legfiatalabb hajtása, a közgazdaságtudományi kar*, mely tanárainak kinevezése, a tan- és hivatali segédszemélyzet megválasztása, végre tanulmányi, vizsgálati és szigorlati rendjének, az előadások és gyakorlatok tárgya körének megállapítása tekintetében souverain! (224. l.) El kell ismernünk, hogy *Magyar* loyálisan adott kifejezést a ministerium álláspontja mellett az Egyetemi Tanács nézeteinek is, valamint részrehajlás nélkül citálja kiváló politikusok véleményét, így *Deák Ferenc*cel szemben a Számvevőszék első elnökét, *Gajzágót*: „Az Egyetemi Alapoknak mindaddig, míg azoknak az állami vagyonba bekebelezéséről külön törvény nem intézkedik, sem a költségvetésben, sem a zárszámadásban nem kellene helyet foglalniok.” (1869.) Nem ártott volna még *Pauler Tivadarnak*, mint *kultusministernek* 1872 jan. 16-án tett hasonló hivatalos megállapítását is felemlíteni.

Az összes felhozott adatok azonban nem változtatnak azon a tényen, hogy a Pázmány-egyetem magánalapítvány, mely 135 esztendőn keresztül az államtól teljesen függetlenül működött, amikor, anélkül, hogy az kérte, vagy erre okot szolgáltatott volna, cászári önkénytel, törvényalkotás nélkül államosították és vagyonának kezelésétől azzal a fictióval fosztották meg, hogy az Egyetem birtokainak kezelésére nem hivatott és nem alkalmas. (216. l.) Pedig nyilvánvaló, hogy számos alapítvány és testület kezeli saját vagyonát állami inspectio, de nem állami ingerentia mellett; nem lehet erre képtelennek mondani az Egyetemet sem addig, amíg képességének behizonyítására neki alkalmat nem adtak. Még az a beállítás is vitatható, hogy az Egyetem a maga vagyonát soha sem kezelte volna. (194. l.) Amikor ugyanis *Mária Terézia* 1769 november 7-én a jezuitáktól elvette az egyetemet, ennek élére *Fekete György gróf* főigazgató elnöklete alatt királyi consistoriumot szervezett, melynek tagjai a királynő halálakor a kalocsai érsek, a kassai püspök, a primási helytartó, az országos főorvos, stb., később pedig a kari igazgatók voltak. Ez a bizottság nem mint a helytartótanács ki- rendeltsége, de mint egyetemi hatósági testület működött és örködött a birtokokon, amíg 1774 dec. 20-án szendrői *Aszalay József* ki nem nevezetett administrator cassae universitatisnak, ami a mai Gazdasági Hivatali igazgatói állásnak felelhetett meg; innen kezdve ő, de még mindig mint az Egyetem körébe tartozó tisztviselő végezte a kezelést.

E vagyont különben rosszabbul, mint ahogy az Állam tette, kezelni alig lehetett. (Lásd: *Nékám, Egyetemi Gazdasági Almanach*, 1921, 13–22. l.) Vagyoni tekintetben tehát az Egyetem nem lehet eléggé óvatos;

tévedések és hanyagságok már sok kár forrásai voltak. A tavalyi congressusi könyv II. helyszíni rajza és a jelen könyv XIII. táblája is hibás ilyen tekintetben, mert az egyetemi épületek között nem tünteti fel a templomot, mely pedig a pálosoktól való elvétele, 1795 óta elvitáztatlanul az Egyetemé, amint azt különben *Magyar* is említi. (170. l.) Hangsúlyozzuk ezt, nehogy valaki valaha e táblákra mint tudomásul vett, elfogadott okmányra hivatkozhassek, ha, amint híre jár, az Egyetemi templom állami pantheon jellegűt kapna.

Az egyetemi vagyon kérdése szomorúan acut jelleggel bír a csehek ellen Hágában az Egyetem birtokainak visszaadása iránt indított pör miatt. Kívánatos lett volna tehát a kormánynak a birtokok visszanyerése esetén követendő szándékairól valamit megtudnunk. Az a felvetett javaslat, hogy a birtokok kezelése továbbra is az Egyetemi Alapnak nevezett tömegben az Egyetem hozzájárulása nélkül a ministerium által történjék, az Egyetemet épen oly kevéssé elégítheti ki, mint az a látszólagos megoldás, hogy a javak kezelése egy, az Egyetemi Nyomdáchoz hasonló igazgatóság által történjék; ennek 12 tagja közé ugyanis az Egyetem csak négyet delegál és így még saját üzemének kezelésében sinesen irányító szava.

Magyar cikke egyébként igen tárgyilagos és a sok közölt adat miatt nagyon tanulságos. Kár, hogy az orvoskari épületeknek építkezési évszámai (172. l.) majdnem mind tévesek.

A *vidéki egyetemekre* vonatkozólag elárulja, hogy „az akkori chaotikus állapotok között való lassú eligazodásban a menekült egyetemek öncélú szílvössága vívta ki újabb végleges elhelyezésüket, anélkül, hogy világosan kiformált tudománypolitikai programm érvényesült és mint eszme győzött volna annak szilárd logikai bizonyítékával, hogy Csonka-Magyarországon négy egyetem fenntartása tudománypolitikai szükségesség.” (184. l.) A vidéki egyetemeknél meg lehetett volna említeni *Tóth Lajost*, aki azokban élete főművét alkotta meg, a pozsonyinnál *Mandellót*, a debreceni egyetemenél ennek tervezőjét, *Korb Flórist*. Ismételjük azonban, hogy főleg a vidéki egyetemek tüzetes ismertetését igényelnek és így ezekre most nem térek ki.

6. A következő cikkeken újra *Magyar Zoltán* a kihalásra ítélt *jogi akadémiák* történetét és jelen állapotát ismerteti, majd *Erődi-Harrach Béla*, aki a *közgazdaságtudományi* „karnak” létesítésében főresszel bírt, ebből folyó szeretettel foglalkozik ezzel a még kel- löleg el nem helyezett intézménnyel. Az a hivatáskör, melyet feltár, szédítően nagy. A pártatlan olvasó azonban a cikk elolvasása után sines meggyőződve arról, hogy a Műegyetemen már létezett közgazdasági kar mellőzésével még egy második célú intézményt kellett alapítani Budapesten, és ez a kétely Laky cikkében is kiérezhető.

7. A *Műegyetemet Zelovich Kornél* ismerteti és comprimált cikke nemesak gondos kidolgozásánál, hanem tárgyánál fogva is a legszebbek közé tartozik a könyvben. Mint a közgazdasági kar és számos más főiskola, úgy a Műegyetem is a Pázmány-egyetem gyer-

meke és így minden feltékenység nélkül boldogan ismerjük el, hogy ez az aránylag fiatal intézmény mennyire megtalálta rendeltetését, működése mily óriási jótétéményt jelentett az országra. Szerényen, de öntudatosan hivatkozott arra, hogy mennyi közutat, vasutat, mennyi várost építettek az ő mérnök-tanítványaik, hogy csak a Tisza völgyén az ármentesített terület a 25 millió hektárt túlhaladja, ami valóságos második bonfoglalás értékével bír. A magyar mérnököket Transzibériában, Délafrikában, az ausztráliai és holland gyarmatokon, az amerikai nagy iparvállalatokban is szívesen látják, ami mind ennek a nagyszerűen fejlődő derék főiskolának az érdeme. Kár, hogy ennek intézetei sincsenek ismertetve.

8. A könyv ezután rendre foglalkozik a *bánya- és erdmérnöki, állatorvosi és gazdasági* főiskolákkal, ezután a *múzeumok, könyvtárak, levéltárak, könyvforgalmi és bibliographiai központ* helyzetéről tápékoztaának *Hóman, Szekfű, Pasteiner* és *Fitz* kitűnő cikkei, amelyekből sok minden actualisat megtudunk. A Nemzeti Múzeum 50 év óta decentralizáltatik; az ethnographia, képtár, levéltár, természetrajz már kivonult a szűkké vált anyaépületből. A vezetők terve az, hogy még a könyvtárt is átvigyék egy, erre a célra létesítendő épületbe, úgyhogy csak a történelmi, érem- és bizonyos iparművészeti és arcképgyűjtemény maradjon a mai palotában. A természettudományi múzeumot nem egyesítik az egyetemi gyűjteményekkel, ami pedig előnyösnek látszott volna és pl. Párisban jól bevált, ellenben követelik, hogy az egyetemi és iskolai tangyűjtemények, a közintézetek és hivatalok múzeumai is megnyitassanak az érdeklődőknek. A gyűjtések vezetését lehetőleg centralizálni kívánják; a magángyűjtemény jellegű múzeumokat zűgintézeteknek tartják és ezeket a múzeum szó használatától eltiltanák, pedig talán nem ártana dédelgetni a magángyűjtést, hiszen tudjuk, hogy nálunk is nem egy, ma már nyilvános múzeum (*Bruckenthal, Darnay, Ernst, Hopp, Ráth, Sáy, Józsa, Déri*) köszöni létét magánkezdeményezésnek. Ha a magánosok gyűjtését megnehezítették volna, a nagyszerű *Ambrosiana-, Sloane-, Wallace-, Tate-, La-Casse-, Guimet-, Carnavalet-, Jacobson, Hirschsprung-, Mayer-Rasmus-, Kirchner-, Boncampagni-, Tretjakow-, Morgan-*, stb. múzeumok ma nem léteznének és a mi múzeumaink is szegényebbek lennének az *Esterházy-, Pálffy-, Todorescu-, Széchenyi-, Jankovics-, Apponyi-, Procopius-* stb. gyűjteményekkel. Viszont teljesen igazat kell adnunk *Hóman* főigazgatónak abban, hogy a múzeum ne legyen poros, összehordott antiquarium, hanem az élettel folyton kapcsolatban levő kultúrintézet központ, mely tervszerűleg, országosan intézze a hivatalos gyűjtést, ásatásokat és a kutatásokat.

A könyvtárakra nézve meglepetéssel értesülünk, hogy a Nemzeti Múzeum, az Akadémia és az Egyetemi könyvtárának egyesítése terveztetik, és hogy a Kisfaludy-Társaság már is bekebelezte az Egyetemi Könyvtárnak gazdag Shakespeare-anyagát az ő gyűjteményébe (?). Tervbe vétetett továbbá, hogy a köz- és egyetemi intézeteknek, hivataloknak stb. ma még

a nyilvánosságtól elzárt szakkönyvtárai is szervesen bekapcsolódjanak az Országos Könyvforgalmi és Bibliographiai Központba. Mindez remélhetőleg a tulajdon és szerzett jog tiszteletben tartásával fog megoldatni. E helyen mint sürgős feladatot javasolnók, hogy az *Orvostári Könyvtárnak* kifejlesztése végre megtörténjék. Ezt a magánkönyvtárt a Kar tagjai 70 év alatt gyűjtötték össze és azt eddig „specialis könyvtári képzettséggel és érzékkel nem bíró, dilettans tudós könyvtárosok” kezelték, akik „rendszerint megbénítják intézetük egész fejlődését, mert túl teszik magukat a tapasztalati alapon megállapított elemi kezelési szabályokon”. Ez azonban nem akadályozta meg, hogy ez a könyvtár valahogy fennmaradjon, sőt fejlődjék és ma az egyetlen számottevő orvosi szakkönyvtára legyen az országban. A Kar ezt a könyvtárt az egész magyar orvosi rendnek használatra meg akarja nyitni. Hálával kell megemlítenünk különben, hogy úgy a Rockefeller Foundation, mint a miniszter úr is nem jelentéktelen segítséggel támogatja legújabbban a Könyvtárt. Ennek igazi fellendülése azonban csak alkalmas tágas helyiségekben lehetséges.

9. A könyv következő része a tudományos intézeteknek van szentelve.

A növénykertről *Soós Rezső* írt cikket. Az elsőt 1545-ben Páduában alapították; csakhamar nyomon követte 1577-ben a leydeni, 1579-ben a lipcsei, 1632-ben az oxfordi stb., úgyhogy az 1790-ben meghalt *Gesner János* svájci orvos Európában már 1600 növénykertet ismert. A cikk csak középeurópai viszonyokkal foglalkozik és így a világhírű peradeniyai (Ceylon), valamint a déli klímájú gyönyörű palermói, lisboai és peglii kerteket nem említi, sem a csodaszép fredensborgi parkot; annál részletesebben és elismerőbben szól a szigorúan tudományos és rendszeres alapokon nyugvó kiváló német kertekről és a Kew Gardenről, melynek múzeumai, cédrusai, gyönyörű fa csoportjai és főleg színpompás exotái minden látogatója előtt felejthetetlenek maradnak.

A könyv ezzel kapcsolatban említi (260. l.), hogy a miniszter nagyszerű terve egy egyetemi városnak létesítése az új Műgyetem alatt, ma még vízzel borított régi Dunamedernek fölhasználásával. A 22. tábla közli is az új elhelyezésnek *Wälder Gyula* tanártól származó tervét, amely a tavaly közölt javaslattal szemben az új Országos Növénykertet nem a Nádorkertben, hanem szintén a vasúti híd felett levő területen helyezi el. Nem tudjuk, hogy ez a megoldási terv végleges-e; hibája, amin nem lehet segíteni, hogy a borároséri híd kiépítése után szükségessé váló széles boulevard ketté fogja vágni a másfél kilométer hosszú területet, melyen így csupán rövid sétatutak keletkeznek egy, nagy távlatot nyújtó, impozáns avenue helyett. Félünk attól is, hogy a budai dolomit-hegységéből leszivárgó keserű talajvíz nehézzé fogja tenni ott kényesebb növények nevelését. Talán egyszerűbb lett volna a minisztérium kezében lévő Kerkapoly-Bodor-alapítványnak és a fővárosnak a Gellérthegy déli lejtőjén, nagyszerűen védett helyen fekvő telkein létesíteni a növénykertet. Ez nagyon látogatott lett volna,

mert a város szívében fekszik; a Gellért-fürdő használt vizével fűteni lehetett volna a palmariumokat, amit az új helyen artézikut fúrásával kellene majd pótolni. A Gellérthegyi kert mesés szépségű sziklameredélyeket, távlatokat, pergolákat, kilátásokat nyújthatott és a legkülönbözőbb parkstylusokat bemutathatta volna. Ez a kert páratlan lenne az egész világon, pedig féltő, hogy helyét csakhamar felparcellázzák villatelkekre. Orvosi oktatási szempontból különben még előnyösebb lenne e célra a Ludoviceumot megszerezni, mely a körülötte levő orvosi intézményekkel (külső klinikai telep, törvénytudományi intézet, Stefánia-, Szt. István-, Telepy-, Fehérkereszt-, Szt. László-kórház, Közegészségügyi intézet, Gyermekmenhely), jobban megfelelne a természettudományi intézmények elhelyezésére. Nagyon kívánatos volna, hogy *Klebelsberg* gróf nagy koncepciója, mely különben a természettudományok tanításánál az orvostanhallgatók érdekeit háttérbe szorítaná, a Ludoviceumnak megszerzésével koronáztassék meg.

10. A harmadik fejezet végén megint a fáradhatatlan *Magyary Zoltán* ismerteti a külföldön létesített magyar tudományos intézeteket, melyek az ősrégi bursák helyett modern alakban támadtak fel Rómában, Konstantinápolyban, Berlinben és Bécsben és amely sorozat még gyarapodni fog. A terv szerint Berlinben 30, Bécsben 40, Rómában 5, Párisban és Angliában 20—20 magyar ifjúnak lesz alkalma ismereteit továbbfejleszteni. Kultúránk minden barátja sürgeti az ilyen intézmények létesítését és nem lehet elég elismeréssel megemlékezni azokról, akiknek e rendkívüli kihatású alapításban részük van. Kívánatos lenne azonban, ha a Collegiumokban egy-két cellát fenntartanának az olyan tudósok számára is, kik valamely fontos kulturális ügyben pár napot kint kénytelenek tölteni.

11. A magyar tudományos társulatok katasztere (*Magyary*) után a külfölddel való érintkezésnek rendkívül fontos problémája tárgyaltatik. *Baranyai Zoltán* cikke 94 nemzetközi tudományos bizottságot, szövetséget, alapítványt stb. ismertet. A németországi tudományos szervezetekről a berlini magyar intézet, a Commission Internationale de Cooperation Intellectuelle-ről pedig *Magyary Zoltán* tájékoztat kellő alaposséggal, tudva, hogy a külfölddel való érintkezésre a jövőben a legnagyobb súlyt kell helyeznünk, már pedig sem a M. Tudományos Akadémia kebelében szervezett Értelmi Együttműködés Nemzeti Bizottsága, sem a Külügyi Társaság kebelében rejtőző Egyetemközi Érintkezési Iroda nem fejt ki eléggé látható működést.

12. Az 5. fejezet a magyar könyvről szól. Történetével *Gulyás Pál*, a rávonatkozó jogi szempontokkal *Kuncz Ödön* és a technikai kérdésekkel *K. Szántó Andor* foglalkozik. Ez az utóbbi cikk elmarad a többitől, pedig kétségtelen, hogy *K. Szántó* sok érdekeseget mondhatott volna a tudományos íróknak a közönség ízléséről, a könyv kellő kiállításáról, külső csinjáról, kelendőségi esélyeiről, rationalis példányszámáról, az idegen nyelve fordítás lehetőségeiről, stb., amint azt *Olschi, Halle, Rostenthal, Révai, Rouveyre, Woynich*, stb. tették. Tanulságos példákat hozhatott volna fel, így *Linzbauer*, akinek hétköztetes hangyaszor-

galmú forrasmunkája, a Codex sanitario-medicalis túlnagy volt a mi kis piacunkhoz képest, nem bírhatott tehát kelendőséggel, úgyhogy a könyvtömeg eladatlanul maculaturába került és ma a ritkaságok közé tartozik. Viszont azt, hogy a jól megírt könyv a nyelvi akadályok dacára meghódíthatja a világ piacát, pl. *Hutyra-Marek* Allatorvosi belgyógyászatával lehetett volna szemléltetnie. A cikk e helyett technikai részletekbe bocsátkozik, amelyek a tájékozatlan embernek alig válnak hasznára és nem adnak annyit, mint a jobb lexikonok szakeikkeit. Az íróra pl. tökéletesen mindegy, hogy a szedőnek miként kell elhelyeznie az íven a szedéstükröket; ha azonban úgy fektetné, ahogyan azt a cikk mutatja, akkor minden második oldal fejtetőn állna. Azt is elég tudnunk, hogy a betűk nagyságát pontok (0:35—0:37 mm) szerint számítják; a nonpareille 6, colonel 7, petit 8, borgis 9, garmond 10 pont stb. A kisebb betűk (brillians = 3:5, gyómánt = 4—4:5, gyöngy = 5, pont) nálunk alig használatosak; ha már bemutatja őket a szerző, legalább a névnek megfelelő betűkről gondoskodhatott volna. Mindezeket, valamint a correcturái jelzéseket, már 12 év előtt közölte a Révai-lexikon. A reproduktív eljárásokat mintaképekkel és részletesen kellett volna ismertetnie, az így odavetett elnagyolás alig tanulságos; hogy a cikk az összes magyar grafikusok mellőzésével éppen a bécsi Angerer és Göschl céget nevezi meg, érthetetlen.*

A cikk csúcspontját azonban egy minta-kalkuláció és szerződéstervezet képezi, mely a tájékozatlan írófői valószínűleg rabszolgájává tenné a kiadónak. Egy 20 íves, 3000 példányban megjelenő könyvet kalkulál, mely minden példány eladása esetén bruttó 14.700 pengőt hozna. Ebből a szerződés szerint a szerző 7, az összes iparosok 29:1, a könyvkereskedő 30:4, a kiadó pedig 33:4%-ot kapna, mely részesedésből azután mindegyik fél a ráeső kiadásokat viselni tartoznák. E kalkuláció szerint a kiadó kockázata 5632 pengő, mellyel ő 3568:94 pengőt, vagyis 63:3%-ot keres tisztán, míg a szegény szerzőre csak bruttó 1029 pengő összebevétel jut, az is csak évek múlva, amelynek terhére neki még egész munkáját, költségeit, könyveit, praeparatumait előlegeznie is kell. A szerződés továbbá 10%, tehát 300 ingyenpéldányt köt ki a kiadónak és csak 10 darabot a szerzőnek. A későbbi kiadás tekintetében a szerző kötvén van, a kiadó nincs. Az új kiadás példányszámát a kiadó önhatalmúlag állapítja meg. Új kiadásnál a kiadó követelheti, hogy a szerző „javításokat” végezzen, és ha erre nem hajlandó, a kiadó ezt a szerző költségére elvégezetheti „valamely alkalmas személlyel”. A szerzői honorárium 7%-os részesedésben van előirányozva, pedig a jobb kiadók 10—15%-ot fizetnek. A pártatlan olvasó ezután megítélheti, hogy ez a normal-szerződéstervezet méltányos, paritásos-e és

* Hűséggel és elismeréssel kell megemlékeznünk itt ifj. *Weimwurm* és *Limbeck* műintézetéről, akik 30 esztendeje készítik dícséretes igyekezettel és sikerrel a Magyar Orvosi Archivum és az Orvosi Hetilap sok-szor igen kényes kliséit. Sz.

hozzájárul-e valamivel az írási kedv megerősödéséhez?

13. A könyv utolsó fejezete elfelejteti ezt a disharmoniát, mert a jövő feladataival foglalkozik. Ismeretes, hogy a miniszter úrnak nagyconceptiójú tervei vannak, amelyek egyrészének már törvényes alakot is adott, másokat most boesátott megvitatás alá, vagy mint eszméket beledobott a nagy nyilvánosság forgatagába. Hyen alkotásai a Gyűjteményegyetem, az Országos Természettudományi és az Ősztöndíj Tanács, továbbá tervbe van véve egy Szellemtudományi Tanács, Egyetemközi Bizottság, Egyetemi törvény, végre egy „Suprauniversitas“-nak (lehet az universalist még fokozni?) nevezett szervezet. E tervek régóta, vajdó gondolatok lecsapódásai és a jövő fogja megmutatni, hogy jegeces kőzetek vagy szétmálló konglomeratumok keletkeznek-e belőlük. Bizonyos azonban, hogy az ilyen lelkes építő, mint a mostani miniszter, méltán számíthat nehéz munkájában kultúránk minden barátjának támogatására, mert áll az, amit működéséről a könyv eleje mond, és amit a végén magunk is átérzünk, hogy „összes tudományos köreinkben a esüggedés bizalomná, a lankadás erővé, a kishitűség hódító munkakedyvé változott át“.

Nékám Lajos.